

*Den karolinska prästgården från år 1657
Foto Ingemar Laggeby*

I L A G G A B Y G D E R

Lagga s:n i gamla Attundaland gränsar i norr till Danmarks s:n i uppsalatraktens Tiundland. Skiljelinjen går strax bortom Mora stenar, vars minneshus uppfördes 1792. Ängarna kring Storån, liksom Kungsängarna, torde kunna räknas till de bättre bland Sveriges åkerjordar. Till de historiska Folklanden, betydelsefulla och äldre än landsapsbestämningarna, hörde även det något senare Fjärdhundraland. Roden bör även nämnas, kuststräckan, förr indelad i Roddlag, eller "Skiplagh" och till för värn och vakt och något sjöröveri. Och långt in i landet sträckte sig en led: Storån, som med sin väldiga vattenarm skar tvärs igenom sydöstra Uppland.

Lättillgängligt med skärningspunkten genom folklanden, i stort där riket kom till, blev Mora stenar så ett viktigt centra. Bebyggelse, i vanlig mening fick Norrby först då det låg högt och var försvarslämpligt. Storåns dalgång i dag, c:a 1,5 mil lång och 1-2 km bred har genom ändrade grundvattenförhållanden, dikning, och år 1950 en torrlagd Tisslinge mad, i huvudsak sluppit översvämningar. Ingen bonde lär stänga "vattgårdar" mer och den vrede laggajätten som hotat: "När Östuna sjö blir åker och Lagga fjärd blir äng, då kommer jag igen." Han kan gott infria sitt löfte: de två grottorna, nära klockstapeln som uppfördes 1736, de äro ännu hyreslediga.

År 1296 sammanslogs de tre folklanden till en enda gemensam lagsaga och fick gemensamt tingsställe: Folklands tingstad i Lunda s:n. Denna

knutpunkt var på 1300-talet på väg att bli stad. Vill med detta understryka att Lagga i anslutning till det ovannämnda, tillika med livliga handelsförbindelser, fick sin naturliga förankring åt sydost. Konungsligt behöll dock Mora stenar sitt grepp: "Svear ägde här konung taga och vråka", en rättighet som mot medeltidens slut likväl mildrades, då de viktigaste landskapen fingo deltaga. Formellt dock. Rikets stormän blevo de bestämmande. Så kan tilläggas: tingsutrotningsplatsen går tillbaka till ca 400-talet.

Folkland betydde egentligen krigshärsland och dessa land indelade man administrativt i hundaren (8, 10, 4,). Som framgår av namnet Attunda ingick där 8 hundare, sedermera härader med domsagor. (År 1634 kom så länsindelningen.) Till häradet Långhundra knöts naturligt nog Lagga-Östuna - f.ö. ecklesiastiksangående, liksom också Knivsta-Alsike, de senare dock i häradet Erlingshundra - ett namn som osökt ger mig vissa minnesbilder.

En man, benämnd Svart-Kalle hade på Morby skog tagit sig av daga - det var omk. 1860 - och det var enligt den tidens sätt att se, ett svårt brott: "En självspilling skulle utanför kyrka och menighet bortföras och i jord grävas." Lagga tolvmän fick begravningsuppdraget. De förde Svart-Kalle med häst och skrovkärria på vägen mot Vrå, till gränsen mellan Lagga och Alsike tillika *häradsgräns*. Och där i mörkan skog fick han så sin sista viloplats. Eken, som åtminstone för tre år sedan fanns kvar har allt sedan händelsen utspelats, kallats för "Svartkalleseken".

Med detta är vi så inne på kapitlet om fasta fornlämningar och forngravar, här synnerligen talrika: två fornborgar vid dalgången och i Lagga 10 runstenar, en dock vittrad, de flesta resta vid gamla broar och vägar. Och vad vägarna angår, så torde den från Lagga kyrka - Årby - Risberga ur *naturvårdssynpunkt* vara värdefullast. Av runstenarna har några fått bemärkta platser, en vacker sten blev år 1867 utlånad till Uppsala universitet, vilket får anses passabelt: Nordens äldsta högskola (gr. 1477 av Sten Sture och Jakob Ulvsson) borde rimligtvis ha en inskrift från en långt äldre tingsplats ... Sedan kan man säga, att i stort anger runinskrifter i allmänhet, vilka delar av Sverige som då var kristnad och odlad bygd. Olika heter förekommer i inskrifterna inom de olika runbygderna, liksom också ornamentiken. Liksom Laggas store son och skulptör Carl Milles (f. midsommarafton 1875 på Örby) älskade att arbeta i granit, så fanns det också förr skickliga mästare i sten, runristande konstnärer före 1000-talets mitt. I vår trakt torde Asmund Kareson och sedan ristarna Fot och Olov vara mest kända.

Fasta fornlämningar förekommer å de flesta högre platser. Ett otal gravar således å Norrby-Norrbacken, där man hittat ett svärd och en annan

gång en ring. Å Väsby kvarbacke, där man nyligen företog en utgrävning, fann man en brandgrav och i bränderna bland benrester, en halv armring samt *bärnsten* - således ingen bronsålder. På samma mark, vid bergklingens fot många stensättning. Där fann man, för ett antal år sedan, krukfragment. - Några gravar lär vara från stenåldern.

Vid Väsby väderkvarn, med dess och kvarnstugans värdefulla antikviteter är det lätt att dröja. Kyrkstallet hör nu också hemma bland husen i Hembygdsföreningens kvarngård, för gott bevarande - ävenså för dem, som dit vill skänka någon raritet. Kvarnen från början av 1870, är måhända trakten ståtligaste minnesmärke.

Men vi förflyttar oss till Mora äng ("Mula" äng) ånyo, där arkeolog Greta Arwidsson (f. 1906) med hjälp av bland andra kvarn- och fornvårdaren Einar Levander på 30-talet företog utgrävningar. Några kranier, rätt väl bevarade i kistor av klivet timmer, kunde undersökas - tvättas i en närbelägen lada. Man fann sammanlagt 63 gravar å platsen som alltså fyllt olika ändamål - kanske även varit offerplats. Förr två källor och en del träd emotsäger icke detta. Vi har sedan mot Örby, mot laggajättens "Strumpås" på Högby mark en båtgrav och i Högby bysamhälle flera stengravar, en igenrasad, men där en annan, den s.k. Gärdes hög desto mer imponerar. Denna hög, uppbyggd av kullersten som äro c:a 30 - 40 cm i diam. har sedan blivit utjämnad uppå, mest för ett kvarnbygge år 1843. Och med detta årtal sätter vi punkt för denna gång.

En historik av Simon Laggeby

Foto Ingemar Laggeby